

POGLED NA SVOJE DELO

LUTKARJA BREDA IN TINE VARL

Pisati o sebi se mi zdi malce smešno. Kaj je tisto, kar bi zanimalo bralce; kaj je tisto, kar bi sama želela, da bi vedeli o meni? Pravzaprav ne samo o meni – pač pa o naju s Tinetom. Kdor naju pozna, ve, da sva lutkarja, da za to dejavnost živiva poklicno in tudi v svojem prostem času.

Poklicno delo

Breda: Že trideset let hodim v službo! Temu se pač tako reče, čeprav nimam občutka, da hodim v službo! Boste rekli, da ne vem, kaj govorim (pišem). Hoditi v službo ima namreč pogosto negativni prizvok in veliko ljudi že v nedeljo zjutraj vzdihuje zaradi ponedeljka, ko je zopet treba na delo. Zato sama vedno podarjam, da v službi uživam, saj delam to, kar najraje počnem: lutke za male in velike otroke; žalotsne in vesele lutke, preproste in tehnološko bolj zahtevne. Tudi scenske rešitve spadajo v moj opis del in nalog, tu in tam še kakšen kostum, gledališki list in plakat, pa je že več kot dovolj za zapolnitev delovnih ur. Navadno pa je tako, da se ne gleda na uro, ampak se dela, dokler stvari niso pripravljene za uporabo, kar pomeni, da jih igralci lahko vzamejo v roke in z njimi igrajo. V lutkovnem gledališču morajo biti stvari domišljene, preden se pričnejo vaje v prostoru, igralec mora imeti lutko v roki že na prvi vaji in z njo se mora dati narediti vse, kar režiser

želi, da lutka zmore. Kasnejše spremembe lutke naj bi bile minimalne, še boljše pa je, če jih sploh ni. Ugotavljam pa, da je to predvsem za mlade režiserje najtežje, saj zvečine ustvarjajo sproti, ko vidijo, kaj jim prostor z igralci in lutkami omogoča.

Sama najraje rezbarim v les. Lesena lutka je zame tista ta prava, tista, ki najdlje živi in postane z leti še zanimivejša, saj izžareva patino časa in odseva vse tiste široko odprte otroške oči, ki jim lutka odpira svet čudežev oziroma jih popelje v imaginarni svet zabrisanosti med živim in neživim.

Tine: Štirideset let sem hodil v službo, nazadnje skoraj deset let v Lutkovno gledališče Maribor, pred tem dvajset let na Zvezo kulturnih organizacij. Lutkovna dejavnost severovzhodne Slovenije mi je ob vsem drugem pomenila največ. Ko danes gledam nazaj, sem prepričan, da so bila prav sedemdeseta in osemdeseta leta na gledališkolutkovnem področju v Sloveniji najbolj plodna in bogata. Vesel sem, da je bilo tako. In žalosten, ker so stvari kasneje stagnirale. Priznati moram, da je bilo delo z amaterji zame najlepše. Nikoli ni bilo dovolj denarja za amatersko dejavnost, pa so bili tisti resnično zagreti za dejavnost hvaležni že za nasvet. Ta občutek, da si bil nekemu dragocen (koristen), mi v življenju pravzaprav pomeni največ. Med profesionalci se pa stvari odvijajo drugače.

Neprestano si razpet med dajalci denarja (v našem primeru sta to Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Mestna občina Maribor) in kolektivom, ob tem pa moraš še repertoarno in izvedbeno zadovoljiti občinstvo na eni in uradno kritiko na drugi strani. Z občinstvom mislim na učiteljski kader in starše, saj so otroci zvečine bolj sprejemljivi za raznolikost, za modernejše, tudi abstraktne postavitve.

Danes sem že upokojen (kako se to čudno sliši), vendar se mi pogosto dogaja, da sem v časovni stiski. Zdaj se z velikim veseljem spet posvečam ljubiteljski dejavnosti pri nas in na slovenskem Koroškem.

Prosti čas

Breda: V prostem času delam lutke. Delam jih z mladimi na avstrijskem Koroškem. Skoraj trideset let (točneje 29) pripravljamo uprizoritve z lutkami in z maskami ali pa gledališke predstave najrazličnejših žanrov. Delati na Koroškem resnično pomeni delati, saj lutkovne skupine znotraj kulturno umetniških društev večinoma nimajo ne delavnic ne ljudi, ki bi bili usposobljeni tehnično izvesti scenske elemente in lutke. Tako imam vedno ob sebi svoj tehnični kovček, v katerem je prava delavnica v malem: z vsem orodjem, ročnimi stroji in osnovnim materialom, ki je potreben za izdelavo lutk. Smešno: kot ženska se kar dobro spoznam na tehniko in kadar s Tinetom potujeva po svetu, njega poleg gledališča zanimajo moda, kulinarika, ljudje, mene pa zaustavi vsako najmanjše izložbeno okno s tehnično ponudbo, še posebej, če so razstavljeni tudi stroji in orodja za obdelavo lesa in drobnih predmetov.

V prostem času kdaj pa kdaj narišem kake kostume in sceno za druga gledališča po Sloveniji, pa tudi za Avstrijce sem že delala. Tu in tam pripravim še

kakšno grafično opremo za knjižno edicijo, bolj prijateljsko kot kaj drugega. Trenutno se ukvarjam z opremo nove knjige Toneta Partljiča, v kateri opisuje pot po Dravi iz Maribora do Dupleka in si privoščim kar nekaj krepkih zapisov o velikih politikih malega sveta. Naslova še ne vemo, gotovo pa bo nekaj v zvezi s popotovanjem in golažem. Pred leti sem opremljala in urejevala knjižne izdaje, saj sem bila najprej zaposlena kot likovno-tehnična urednica v mariborski Založbi Obzorja. Lahko si predstavljate, kako mi je pri duši, ko spremljam njen pokop. Mesto in vsi odgovorni v njem pa ne naredijo nič.

V prostem času predavam na Pedagoški fakulteti v Mariboru, in sicer bodočim vzgojiteljicam, profesorjem razrednega pouka in likovnikom. To počnem zelo rada. Lutkarjev nas je zelo malo in prav je, da naša znanja in védenja na kakršenkoli način prenašamo na mlade. Kar nekaj študentov letno lutkarija tako zagrabi, da se odločijo za diplomsko nalogo iz teh vsebin in kasneje, ko že učijo, pri svojem delu pogosto uporabljajo lutko.

V prostem času tu in tam tudi kaj napišem. Seveda pišem o lutkah oz. za lutkarje. S tem mislim na tehnologijo, uporabo ... Pisati sem začela (knjige; kakšen časopisni članek, strokovni zapis v revijah) na pobudo založnice Emice Antončič. Njena založba Aristej se je sprva ukvarjala z otroško in mladinsko literaturo in kasneje prerasla v zanimivo založniško hišo družboslovnih in humanističnih knjižnih izdaj. Ob letošnjem slovenskem tednu knjige je založba praznovala že deseto obletnico ustanovitve. Emici sem resnično hvaležna za prvo vzpodbudo; sodelujeva še naprej, sama pa tudi mimo njene založniške hiše še kaj napišem.

Tine: V prostem času sem tudi prej, ko sem še direktoroval, pripravljala lut-

kovne uprizoritve s koroškimi Slovenci, predvsem z mladimi. Začel sem davnega leta 74, po gostovanju mariborskih lutkarjev na Koroškem. Tajnik Krščanske kulturne zveze v Celovcu, gospod Nužej Tolmajer, je bil nad gostujočimi predstavami tako navdušen, da smo se kmalu dogovorili za sodelovanje. Prva predstava, ki sem jo zrežiral v Celovcu in v kateri so igrali dijaki slovenske gimnazije iz Celovca in člani koroške dijaške zveze, je bila *Koza Lizika*. Njej so leto za letom sledile še druge, popularne uprizoritve z najrazličnejšimi lutkovnimi sistemi in prostorskimi postavitvami. V tem času pa nismo samo odkrivali čarobnosti lutkovnega sveta, ampak smo se ne glede na starost našli kot ljudje, ki podobno čutimo in mislimo. Dijaki so postali študentje, študentje so se prelevili v odgovorne delovne ljudi najrazličnejših usmeritev in poklicev. Še vedno se srečujemo na premierah in ob kulturnih praznikih, v lutkovnih skupinah pa že igrajo njihovi otroci. Delati na Koroškem je nekaj posebnega; ne gre samo za gledališko dejavnost, ki naj bo kljub ljubiteljstvu čim boljša, gre za nekaj veliko močnejšega, za del naroda, ki je naš, pa vendar drugje, del ljudi, ki so razpeti med vsakdanom in dejavnostjo za ohranitev skupnosti. Žal ne zagovarjajo vsi mnenja, da jih bo v največji meri ohranila prav kulturna dejavnost: od lepe materne besede, zapisane v literaturi, pesmi, zapete v zboru ali posamezno, do najrazličnejših oblik gledališča, kjer se vse te dejavnosti združujejo. In še nekaj je bistvenega pomena: kdor se v otroških letih aktivno vključi v eno od oblik društvene dejavnosti (zaigra na odru ali zapoje), bo ostal Slovenec vse življenje. Seveda pa ne morem mimo našega prijateljskega odnosa. S tistimi, ki so se v lutkovno skupino vključili že pred tridesetimi leti, ohranjamo pristne prijateljske odnose, tisti, ki igrajo zdaj, so mi kot vnuki: veselijo se z mano, mi

marsikaj zaupajo, se mi potožijo nad šolo in starši, predvsem pa zelo, zelo radi nastopajo z lutkami.

V prostem času, večinoma so to le zimski meseci, dnevno obiskujem mariborsko termalno kopališče Fontana. Postala mi je pojem prijetnega počutja in počitka, razgibavanja in sprostitve. Vse goste, ki prihajajo v našo hišo na Betnavski – in teh ni malo – obvezno peljem tja. Fontano poznajo skoraj vsi lutkarji iz Evrope, ki so kdaj gostovali pri nas.

Pogosto sem tudi v Svečini, v majhni hiši med vinogradi, ki je pravi zeleni azil za mestne ljudi. Tam kosim, skrbim za rože, preganjam polhe. Ti so največja nadlega; ne dajo mi spati, pa se zaradi njih ob večerih raje vračam v Maribor.

Zelo rad tudi potujem. Moja najljubša destinacija je London, ki je gotovo Meka gledališkega sveta. Kljub temu da Bredo bolj privlači vzhodnjaška eksotika, vsakih nekaj let pristaneva v Londonu.

Konjički

Breda: Če bi me vprašali, kaj razen svojega poklica najraje počnem, bi odgovorila, da sem najraje v naravi; rada hodim po hribih, včasih tudi po skalah, rada kolesarim in smučam. Zadnjih nekaj let, odkar imamo drugi dom v Svečini, rada tudi jaham. Bližnji kmet Purgaj se z veliko ljubeznijo ukvarja z vzrejo konjev haflingerjev. Organizira tudi jahalne tečaje in tako sem se pred leti še sama vključila. Krasno je; kobile so čudovite. In vsako leto imajo žrebeta, ki norijo okoli svojih mam. Tako preprosto je, elementarno, nobene noblese. Pokrajina tega skrajnega zahodnega konca Slovenskih goric je prečudovita. Lahko jo gledam skozi oči sprehajalca ali iz konjskega sedla, vedno mi odpira nove poglede, da si oko in duša vtisneta v spomin te nepozabne impresionistične slike. Pred leti sem si kupila tudi knji-

žico slovenske transversalne poti in si rekla, da jo moram prehoditi do svojega sedemdesetega rojstnega dne. Pridno jo polnim z žigi.

Zvečer obvezno zaspim s knjigo v roki. Tine sicer zlobno pripominja, da si s knjigo samo pokrijem obraz, da lažje zaspim; pravi, da niti treh vrst ne preberem. Čeprav je v tem morda nekaj resnice, pa to vendarle govori o moji veliki ljubezni do knjig in literature. V mladosti nisem bila posebej strastna bralka in sem kakšno domače branje tudi prepisala. Z leti pa mi knjiga pomeni vedno več; ne samo strokovna, študijska, tudi poljudna in leposlovna. Začela sem brati poezijo in spoznavati drugačne poglede na svet. Zanima me predvsem elementarnost, izvornost našega bivanja. Domače knjižne police so se začele polniti ... Seveda ne kupujem romanov, čeprav jih rada berem, ampak knjige o lutkah in gledališču, o vseh vrstah umetnosti, o filozofiji novega sveta, ki se že čuti povsod okoli nas. Kupila sem seveda tudi Harryja Potterja in ga prebrala na dušek; po pravici povedano, ga je Tine prebral pred mano, ker imajo upokojenci pač več časa! Kot likovna urednica pri Obzorjih sem bila seznanjena s svetovno založniško produkcijo, redno sem obiskovala frankfurtski in bolonjski knjižni sejem, pa je ta ljubezen do knjig ostala.

Seveda zelo rada tudi potujem. Kamorkoli. Vse se mi zdi zanimivo in primerljivo z našim okoljem, z našim načinom življenja. Toda vedno znova ugotavljam, da tega svojega koščka sveta prostovoljno ne bi zamenjala nikoli.

Tine Na prvo mesto bi postavil potovanja. Med vsemi potovanji doma ali v tujini so mi najbolj pri srcu tista, ki so povezana z ogledi gledaliških ali opernih, lutkovnih in baletnih predstav. Tu se z Bredo zelo lepo ujemava. Vesel sem vrhunskih dosežkov, ki nastanejo v

Mariboru. Bil sem in sem še velik ljubitelj Pandurjevega gledališča. V zadnjih letih se neverjetno dviguje mariborski balet, posebej sta me navdušila Klugov Tango in Lacrimas. Pred leti sem videl Bejarovo postavitev Stravinskega v Parizu, pa Šparenblekove koreografije v Zagrebu, Ljubljani in na Dunaju. Klug s svojimi pogledi na sodobno plesno gledališče, s svojo neverjetno energijo, s poznavanjem telesa in giba, z natančnostjo izvedbe prav nič ne zaostaja za njimi. Izredno rad imam tudi musical. Videl sem prav vse Webrove, nekatere tudi na newyorškem Broadwayu; odkar pa dunajska glasbena scena ponuja tudi to bolj všečno glasbeno zvrst, sem kar večkrat na leto v avstrijskem glavnem mestu. Pa tudi najbližje je. V dveh urah in pol si v centru Dunaja, ki ni zanimiv le s te gledališko scenske plati, pač pa tudi z muzejsko razstavne.

Ne vem, če je prav, da razodenem še svojo ne najbolj moško preokupacijo: zelo rad kuham. Pravijo, da je moj golaž najboljši daleč na okoli. Kadar v Mariboru gostujejo koroški lutkarji in spijo pri nas, že vnaprej vedo, da jih na Betnavski čaka pisnik špagetov ali polente in Tinetov golaž. V kuhinji sem rad inovativen. Kljub ne vem kolikim kuharskim knjigam z vsega sveta, ki jih kupuje Breda, najraje poskušam sam: od kitajske do štajerske kuhe na moj način! Miza mora biti vedno lepo pripravljena. Najbolj srečen pa sem takrat, kadar za mizo sedi veliko ljudi.

Zelo uživam tudi v naravi, vendar ne pretiravam! Rad gobarim, na dvatisočaka pa bom stopil le, če me bo na vrh pripeljala gondola.

Družina

Breda + Tine: Spoznala sva se, ko sva kot aktivna mladinka sodelovala v mladinskem radijskem klubu Mladi mladim mariborske radijske hiše. Kma-

lu sva pripravila prvo skupno lutkovno predstavo (jasno, da jo je režiral Tine, lutke pa izdelala Breda). Skupaj sva že triitrideseeto leto! Imava dva krasna otroka, Valentino in Matica, ki sta poklicno zašla v umetniške vode (umetnostno zgodovino in glasbo), kar nama je zelo všeč. Žal še nimava vnukov, čeprav si jih že želiva. Doma je že pripravljeno majhno gledališče in lutke, ki bodo z veseljem zabavale mladež. Najina otroka sta odraščala brez svojih lutk, seveda pa sta bila v stiku z njimi – doma smo pogosto cele noči delali lutke, pa vadili v domači dnevni sobi. Videla sta vse mariborske lutkovne predstave, kasneje tudi dramske in operne. Ob skupnih večerjeh se velikokrat spominjata zgodnje mladosti in »neumnih staršev«, ki so jima kupovali majice z mucami, čeprav bi veliko raje imela take brez vsega ali vsaj s kakšno raketo na sprednji strani. Spominjata se, kako je bilo vedno najlepše pri najboljših družinskih prijateljih, kjer sta dobila tudi Coca-colo, pri

nas pa smo pili samo domači jabolčni ali grozdni sok; spominjata se, kako sem čistila okna, ko sem ostala kak dan doma zaradi njune bolezni, namesto da bi ves čas posedala ob njuni postelji. S Tinetom sva si že stokrat obljubila, da bo pri vnukih drugače; razen Coca-cole, seveda!

Zaključek

Ne veva, kakšna slika veje iz zapi-sanega. Prav gotovo ni politično obarvana, saj naju politika ne zanima; kot kulturnika in esteta se trudiva biti nad njo. Ugotavljava, da to sicer ni vedno najboljša pot, ker nam politika vendarle kroji kulturni vsakdan, a drugače ne znava in nočeva živeti.

Skušava se držati načela (verjetno nama je to usojeno), da je dajanje vrlina, zato le redkokdaj rečeva: »Ne, tega pa ne bova naredila!«

Breda in Tine Varl, maja 2003

Opomba uredništva:

Breda in Tine Varl sta za svoje dolgoletno delo na področju mladinskega gledališča, še posebej lutkarstva, januarja 2003 prejela Tischlerjevo nagrado, najvišje priznanje koroških Slovencev.